

Molnár Péter: Garázda Péter sorsdöntő évei

Irodalomtörténeti füzetek 182
Budapest: Reciti, 2019, 238 l.

Nagy fába vágta a fejszét Molnár Péter, amikor az itt ismertetendő monográfia írásába belekezdett. Ugyanis senkit se tévesszen meg a szerény cím: a kötet címadó témája nem csupán önmagáért érdekes, sőt. Igazság szerint úgy tűnik, Garázda Péter curriculumának áttekintése egy önálló monográfia összeállítása a méltán vagy méltatlanul mellőzött humanista életéről, az 1471–72-es évek sajnálatos eseményeinek összegzése pompás lehetőséget ad a címben megfogalmazottaknál sokkal izgalmasabb és fontosabb problémák feszegetésére. Több évtizedes berögzült félreértések, téves narratívák és korszakolási kérdések sorát tekinti át a szerző, s ahol tud, igyekszik feloldani a zavaró ellentmondásokat. A kisebb-nagyobb tévedések javításán túl nagyobb horizontra emeli a szemét a szerző, s az ilyen munkát mindig nagy öröm olvasni.

Molnár a *Bevezetés*ben rögzíti, hogy kötetét egy sokkal tágabb kontextusban érdemes elhelyezni, mert ez voltaképpen egy „esettanulmány a magyarországi humanizmus első korszakhatárának kérdéséről” (11). Itt kell azt is megjegyezni, hogy Molnár történészként jegyzi ezt a monográfiát. Ez azért lesz fontos szempont a továbbiakban, mivel az irodalomtörténeti kutatások Garázda curriculumát illetően rendre elakadtak, sokszor megalapozatlan eseménytörténeti rekonstrukcióik folytán ugyanazokat a köröket futották, és ezért nem voltak képesek a különböző állítások, források közti disszonanciát feloldani (47–48). Az utóbbi évtized történeti és kodikológiai kutatásai azonban olyan új adatokat tártak fel, melyek révén időszerűvé vált a korábbi nar-

ratívákat megkérdőjelezni, lebontani és elkezdeni újraépíteni.

Mindenekelőtt, jelentős változás történt Mátyás megítélését illetően. A „Mátyás, az igazságos”-képtől előbb eljutottunk oda, hogy az uralkodó dühkitörései és igazságtalanságai kerültek terítékre, mostanában pedig egy kiegyensúlyozottabb kép kezd körvonalazódni: bár az uralkodónak indulatkezelési problémái nyilvánvalóan akadtak, de bosszúállónak mégsem nevezhető. Az 1480-as évek elejére datált koncepciók perек mögött ugyanis nem az uralkodó személyes bosszúja bontakozik ki alapmotivációként, hanem az a törekvés, hogy fiának, Corvin Jánosnak akármilyen módon, de földet szerezzen. Ezt azért érdemes hangsúlyozni, mert Garázda Péter kapcsán Ábel Jenő nyomán Huszti Jenő és V. Kovács Sándor egy olyan mártírnarratívát vázoltak fel, amely azóta se hagyja magát kitörölni az irodalomtörténeti diskurzusból. E szerint Garázda pártfogói, Vitéz János és Janus Pannonius bukása miatt nem tért haza már korábban Itáliából, és amikor hazatért, azért nem jutott magasabb rangra, mert patrónusai miatt rossz színben tűnt fel Mátyás szemében. Az elmélet alapját az adta, hogy Garázda elindult haza, azonban útközben rejtélyes lázbetegsége lett, s csak akkor folytatta útját, mikor már elült a vihar. A forrás mindehhez Bartolomeo della Fonte és Garázda levélváltása, mely épp ezekből a viharos hónapokból maradt fent. Molnár helyesen hívja fel a figyelmet a kronológiai problémákra, nevezetesen, hogy Garázda 1471 őszén még nem tudhatott támogatói bukásáról, illetve hogy Fonzio sem a legmegbízhatóbb forrás. Szintén viszonylag új felismerés, hogy Mátyás

erőszakos, de nem bosszúálló: a korábbi vélekedés, mely szerint a politikai forradalom kultúrharcba torkollott, kevésbé tartható. Sokat hivatkozott forrás Ludovico Carbo egy mondata, mely alapján a későbbi irodalomtörténészek tényként kezelték, hogy Mátyás az összeesküvés után tiltólistára tette volna az itáliai stúdiókat végzőket. Hogy ez mekkora tévedés, arra jó példa Handó György esete, akinek a karrierje épp Mátyás idején ível fel (80). A cezúra ugyan érezhető Vitéz és Janus bukása, majd halála után, de ez mindenekelőtt annak köszönhető, hogy az ország legnagyobb és leghíresebb mecénása, valamint az Itália-szerete is híres költő hagyott irt maga után. Garázda pedig minden jel szerint nem esett ki Mátyás kegyeiből – mert sosem volt ott (103). Summa summarum, a mártírnarratíva egyáltalán nem állja meg a helyét. Ráadásul C. Tóth Norbert kutatásai arra engednek következtetni, hogy nemhogy nem volt mártír, hanem egyenesen „javadalomhalmozó egyházi” személyt kell látnunk benne; s erre a legfrissebb kodikológiai kutatások szolgáltatták a legerősebb érveket.

A monográfia egyik legerősebb része az, ahol Molnár össze tudja kapcsolni Garázda itáliai éveit a későbbi itthoni javadalomszerzési stratégiájával. Ehhez a legfrissebb kodikológiai kutatási eredményeket (Pócs Dániel, Zsupán Edina) használja, melyeknek sikerült túllépni az elődök (Csapodiné Gárdonyi Klára, Körmeny Kinga) elakadásain. Molnár végigtekint mindazon kódexeket, melyek Garázdához köthetőek, s megakad a szeme a díszes müncheni Livius-kódexeken, melyek költsége nyilvánvalóan nem Garázda pénztárcájának volt való. A kódexben található címerek (Garázdáé, Vitézé és Janusé) és a proveniencia (Münchenbe Johann Beckensloer révén kerültek e kötetek) azt sugallják, hogy a díszes kéziratot Vitéznek, Vitéz megrendelésére készítette Garázda. Molnár elmélete szerint a har-

madik kötet elkészültét a főpap már nem élte meg, így Garázda mindhárom kötetet magánál tartotta, s amikor hazatért, Vitéz utódjának, Beckensloernek ajándékozta őket – megvásárolva így az esztergomi érsek illetékességi körébe tartozó nyitrai főesperesi javadalmat. Az elmélet nagyon tetszetős, de van egy érzékeny pontja: nevezetesen, hogy a Livius-kódexeket állítólag Vitéz emendálta saját kezűleg. A két állítás egyszerre nem lehet igaz. A kérdés egyelőre nyitva maradt, de mindenesetre az fontos lépés, hogy ez az elmélet végre össze tudja kötni az eddig teljesen szétartó szájakat.

A kötet számos egyéb, kisebb-nagyobb tévedést is kiigazít, vagy legalábbis leleplez. Pálosfalvi Tamás kutatásai alapján végleg leszámol azzal a feltételezéssel, hogy Garázda rokonságban állt Vitéz Jánossal, és egyéb adatok alapján Molnár azt a következtetést vonja le, hogy az ifjúnak előbb volt Janus a támogatója, s csak később Vitéz. Természetesen szó esik a görög nyelvű evangeliariumról is, melyet állítólag Garázda ajándékozott Janusnak. Három további téma rövid kidolgozását egy-egy függelékben közölte a szerző, mivel e témák nem köthetők nagyon szorosán a főbb csapáshoz, illetve nem sikerült maradéktalanul megoldani a bennük rejlő problémákat. Az elsőben Garázda Péter köszöntőversének címzettjét próbálja Molnár is megfejteni – egyelőre eredménytelenül. A másodikban Garázda sírverse kerül a vizsgálat homlokterébe, végül, de nem utolsósorban Garázda sosem volt kései itáliai útjáról rántja le a leplet a szerző.

Milyen elméleti és módszertani következtetéseket vonhatnak le az irodalomtörténészek ebből az esettanulmányból? Mindenekelőtt: érdemes a hazai és külföldi társudományok művelőivel együtt, közösen tevékenykedni a narratívák kidolgozásakor is. Továbbá, nem mindig szerencsés egy történelmi esemény (jelen esetben a Vitéz János és Janus Pannonius által szervezett összeesküvés

és annak bukása) alapján irodalmi korszakhatárt húzni. Nagyobb kritikával kell kezelni a kortárs szerzők megjegyzéseit is, mert egyéb, önös érdekek is vezérelhették őket. Végül, de nem utolsósorban fontos megállapítás, hogy meglévő narratívákból dolgozunk, de ez nem mindig vezet jó eredményre. Ezzel kapcsolatban szeretnék emlékeztetni Kecskeméti Gábor egy előadására, melyet *Az értelmezés hatalma* konferenciasorozat 2018. évi eseményén tartott, s melyben egy konkrét esettanulmánnyal (Paulus Rosa példáján) szemléletesen bemutatta, milyen humanista életpályákat szokás felrajzolni bizonyos kontextus ismeretében vagy épp annak hiányában – s ezek a narratívák sokszor milyen tévutakra csábítanak.

Garázda esetében, úgy tűnik, a jeles irodalomtörténész eleink sorra beleestek ezekben a csapdába. Vitéz és Janus bukása óriási veszteség, de nem korszakhatár, nemhogy nem külföldön, de még a Magyar Királyság területén sem. Nem lett a bukás mártírja Garázda, és Joannész Argüropülösz sem Vitéz bukása miatt választotta inkább Rómát a Magyar Királyság helyett – hanem mert egyszerűen jobb ajánlatot kapott barátjától, a frissen kinevezett pápától (82–87). Bár Garázdát a fennmaradt források (Bartolomeo della Fonte, Filippo Bounnacorsi, Ugolino de Vieri) dicsérik, de egyelőre továbbra sem ismert olyan korpusz, amely igazolná tehetségét – lehetséges, hogy a dicsérő szavak mögött a dicséretet írók személyes ambícióit kell látnunk, vagy nosztalgiájukat az egyetemi éveik után. Nem arról van

tehát szó, hogy egy csodálatos tehetség politikai esemény áldozata lett volna. A dolgok néha nem többek annál, mint aminek látszódnak: Garázda Péter ugyan sajnos elvesztette legfőbb támogatóit, de ennek ellenére – minden jel szerint nem teljesen tiszta üzletek révén – sikerült magának biztos és kényelmes megélhetést biztosítania egész hátralevő életére. Azonkívül pedig nem látni annak a halvány nyomát sem, hogy az Itáliában megkezdett humanista szárnypróbálgatásokat itt hon folytatni kívánta volna. Ne vetítsük tehát pártfogóinak erejére rá, ahogyan ne akarjuk az ő bukásuk veszteseként se látni.

Molnár Péter monográfiája megvilágító erejű és a problematika továbbgondolására készítő munka. Mértéktartása és alázata dicséretes, okfejtése világos és meggyőző. Ami pedig a szöveg stílusát illeti, a rengeteg adatközlés és sokszor bonyolult okfejtés ellenére a kötet élvezetes olvasmány, a szerző helyenként némi humort vagy szójátékot is megenged magának, ami általában üdítőleg hat, néha azonban már soknak tűnt. Előbbire jó példa, amikor szellemesen megjegyzi, hogy Garázda már a kérdéses utazás előtt évekkkel elhunyt, „így nem állt módjában később Itáliába utazni” (148). Utóbbira nem sok példát hozhatnánk, de talán a névvel való élcelődés ez a kategória: a Garázda és Johann Beckensloer közti simoniákus ügylet „a benne részes mindkét félre ráveti a »garázdaság« árnyékát” (127). Ám lássuk be, ez legyen a legnagyobb hiba, amit valaha egy monográfia szerzőjére ráolvasnak.

Szilágyi Emőke Rita